

А Ж Ы К Т Ы Г А Р Г А

Дешмалга, чаа дуржуу-Чурттага бажынарнын ту-
дуну хуусааны 289 хунге
эвезеткен болган туудат
ажыларнын бот-уезиен
107 му рублеге чигеткен.
Амгы уде «Тыва кезде туудат»
трестин 26 бригадалары
бот-орулга-чарыгалыгы ар-
га-биле ажылдап турар. Бо
бригадалар 2544 му рубльдин
туудат ажыларын кылган.
Оларга куш-ажылдын бду-
рукчулуу паянда 8,5 хуу
ажыр кусеттаган. Ол дээр-
ге ук бригадаларга куш-
ажылдын бдурдукчуу эске
бригадаларынын 20,3 хуу
белин болган кертупу турар.
Дешмалга аргаан ажил-
аажылдын темпине дурге-
динге илган болуп турар.
«Тудат-мотаж» ажылда-
лыгы бот-уезиен 130 му
рублеге чигеткен база чурт-
талда объектлерин тудары-
га хуусааны 21,6 хуу кызы-
рылган.

Бот-орулга-чарыгалыгы ар-
гаан непередери № 463, 586,
741 болган 957 КМК-ларда
эки чоруп турар. Бо талаан-
биле № 741 КМК-нын ажы-
лымын дуржууга кере-
линер. Илде дуржуугагы
бригадалар коммунист Шойдар-
оол Савитовни Кужутеттин
уудургагы коммунист куш-
ажылдын комплекстин брига-
дазы бот-орулга-чарыгалыгы
арга-биле ам ийн чыл
ажылдап турар. Бригадын
ажыл-инини чедиптинне-
ри эскерге эки улсер-
чиге кылдыр кертупу болур.
Ол бригадала белин мерге-
жинде 12 туудат бар. Олар-
нын кылган ажыл ургулчу-
ле кертупу, шеверин, шы-
нар эки болур. Олар объек-
тлерге бду-ле туудат-мотаж
ажыларын (тер ажыларын)

дуну эвезеткен дургууну хуу-
дуну бот-уезиен чедир бот-
та кылдып турар. Бригада ке-
жигушери шуутуу-ла хо-
лушак мергежили чедип ал-
ган: дашчы, баянчы, ча-
ныкчы, бетонщик, шукатур-
жу, маларжи, суугу салык-
чызы дон бугу-ле мергежи-
ли кижилери оларда бар.

Бригадыр ажылды шын ор-
ганнастарын, хуваарын хы-
намчалыг чорудуп турар.
Кылдыган ажылдын шыла-
ры Шойдар-оол Савитовни
база бду талаангы кынаар. Ол
мынча туудат материалдарын
хумгалыг ажылаары брига-
дала кижигу бургууну бот-
чарысалгааны бодиткен.

Коммунист куш-ажылдын
бот-орулга-чарыгалыгы бри-
гады 3—40—65 сериянын
чурттага бажынарнын туудуп
турар. Бо чылдын бирги чар-
тымыда ук бригада ийн-ийн
кварталыгы 9 бажыны
ажылдага кийрер. Оларын
дуртун чып эитер болган,
бейни ыштап туткан. Ол ба-
жынарнын тууларын норма-
тивтег хуусааны 297 хун тур-
ган болза, олар херек кыры-
да 211 хуну чарыгалан ам
туудатун хуусааны 80 хунге
эвезеткен. Бажын бургуу-
ле 33 хуну чарыгалан турган
болза, бригада херек кыры-
да бир бажыны 23—хун дур-
туулаа туудат докнап,
ажылдага кийрер турар.

Ш. Кужутеттин мурунжы
бригадала бирги чартык чыл-
да паянык оналдааны 18,4
хуу кусеткен. Чангыс кижиге
оонаштыр кылдыр норманы
олар ортума-биле 81 хуу
ажыр кусеткен. Куш-ажыл-
дын бдурдукчуу бо брига-
дала бот-орулга-чарыгалыг

КОМСОМОЛ ШЕФТЕПТУРАР

СМОЛЬНЫЙ ОБЛАЗЫ. Делегиде
эки баштайгы комсомолтын төрө-
нчи Гагаринче чай санында-ла
эвилелешкен республикаларнын
болгаш маадыр хоорайларнын сту-
дентлеринин туудугу отрядтары
нэп шефтеп турар. Чуртук комсо-
молу ук хоорайга 1972 чылдан
бээр ажылдап илген. Ол уенин дур-
гуунаа бо хоорай чартынгын.

Бугу-эвилелдин студентлеринин
Ю. А. Гагарин аттыг туудугу отря-
дын дайынчылары мааза «Вос-
ток» гостиницанын, Ленинчи комсо-
мол аттыг ортумен школына, чурт-
талга бажынарнын, уруглар албай
челерин тутканнар. Хоорайны ку-

думчуларын чаагаймдылганын,
шөлдерин болгаш садтарын чаар-
тылганын студентлерин кийреч
улуу улуг. Бо эртен чылдарнын
дургуунаа 300 хире улуг болгаш
биче объектлерин ажылдага кий-
реч. 12 миллион ажы рубль шин-
гээтинген.

ЧУРУНТАДА: хоорайны чаа
минорайону, мурунда—Ленинчи
комсомол аттыг чаа школа; Брестини
инженер-туудат институтунун
туудугу отряднын дайынчызы
Владимир Прокочник.

В. УГЛИТИН фотосу.

СЭТА-нын фотехниказы.

МЫНЧААР АЖЫЛДАП ТУРАР БИС

1949 чыл — тескемчилерге онзагай
чылдарнын бирини. Коллективтег ажы-
лыларнын колхозчу амдыралы-биле
калы ажылдын ангы кереде чарыбас за-
рылааны болуп келген болган ажылдын
эвектин тургуукуу болуп аркан. Сама-
галдайга ол-ла чылдын август 18-те
МТС (машина-трактор станциясы) органи-
зацияланган. Ук организацияга 6 —
«НАТИ», 7—У-2 (универсалдар), бар ав-
томашина (оон чук сөөртүрү 1,5 тонна)
болган кезде ажыл-агыйнын ол удеги чеп-
сек-херекселери-биле дериттинген, а ме-
ханализаторлар-биле ол четтеттинген,
мергежи колхоз калдары турган.
МТС-тин үндөөкчелеринин бирээд
Александр Евакович Самбуун кол ме-
ханизатор болуп, Октябрь айнын төнчү-
чүдө техникага судууду оолдар, кыстары
чур болгандан чыгаш, чөөрби кижини
трактор башкарып баяр кылдыр өөрдип
каан.

Ол курсту докнааннар амгы «Сельхозте-
хника» коллективин бар. Хоорайнар А. Т.
Ерохин, С. С. Туран, В. Х. Демур-оол,
О. Д. Кунтуй, С. Т. Чоюу олар бо хунерге
чедир техникада салдымайн, чонун
хундуктеги чаалап алган ажылдап чор-
урулар. Эрин-Тестин ховуларын чогум
эзелери болуп оолдар, кыстарын куш-
ажылче-ге бажыны МТС-тен мынчаар эге-
лээн, мыда бо хунерге үш салгап ажыл-
дап турар.

Чыл санында аныктарнын билиг-мерге-
жили докнаал өзүп турар. Сесарьлар,
токарлар, инженер-техниктер болгаш га-
зоэлектротехниктеринин тур курстарыне
ажылчыларын өөрдери-биле чорудуп
келген. Бистин «Сельхозтехника» инсти-
туутунун чуртуну ийн-бүрү өөрдиге
челдерине хундуктег салбырларда 6,
а кезежиге бот-өөрдигеде 4 инженер-тех-
никтер өөрдип турар. Партианын иштети,
даштык политикагы ленинчи доу-биле
уугап билер, зарын-да активтег полити-
форматор болу берген агитаторларын,
пропагандистерин мактабас аргалом.
Б. Ланча, С. Монте, В. Бымыл-оол, С. Сал-
чал, С. Бинжик олар теория биле практи-
каны ханы холбоп, анализтерин амгы-
ралга душтуртуп билер, партияди актив-
чалар болу бергенер.

Раппор арзыны бо «Сельхозтехника»
катыжымшыны — онгу беш чылдын
дарт чылдарында паянык оналдарын
багай эвек куудеп келген улсеру бдур-
дукчелеринин бирээди. Продукция бдурге-
линин болгаш сайлары сатканы 1976 чыл-
да дегидер 1978 чылда 20—41 хуу, а
1979 чылдын чеди айларында — 102—
106 хуу ажылдап болган. Ук катыжым-
шынын ажылдап кылган септелгени но-
менклатура-биле кертүерге: 1976 чылда
115 тракторларын септеэн. 1978 чылда
119-ту, а эртен чеди айларда планын
101,6 хуу кудеткен.

«Сельхозтехника» катыжымшыны ма-
шиналарын, тракторларын, капитал ре-

Би-Хем районун «Ны-
зыл тараачын» совхозунун
тараачылары думук ажаар
техника септелгенин багай
эвек чоруткан. Ажаа ажыл-
дап турган Сергей Мучичко,
Николай Тимашков база
Анатолий Жалобов олар

комбайнар болгаш жатка-
лар септелгенин эки шы-
нарлыг илганы дээр кол-
лективте мактангалар.

ЧУРУНТА: дуржумгалыг
механизатор Н. Тимашков.

В. НАРА-САЛДЫН фотосу.

ЧАЙЛАГЛАРЖЕ УНУУШКУННЕР

Барын-Хемчик районун
ажыл-агыйларын малын
кол чайлаар чери—Час-
Адыр. Бо чылдын мывда үш
совхозтун малчынары ма-
лын семирттип, чайлагалдып
турар. Район төвүндө бай-
лык чус километр чедир чай-
лагал турар малчынарнын
ажыл-агый, амдырал-чурт-
талганы-биле таныжып, олар-
га лекция, беседа помтуп,
амгы дууагы чедир, кон-
фер, оон көргүзери-биле
чоочта чаа СЭКП райому-
вун бирги секретары Ш. П.
Куулар, ийнжик СЭКП рай-

комунун секретары Б. О.
Шырап, үшүкү СЭКП
райкомунун херэжениер ор-
туушта ажыл чорудар кил-
дизини эргелекчиге И. Ш.
Очур баштаан. Бөлүк бургуу
Час-Адырнын аякында ба-
жыга чедир чайлагал ту-
рар малчынарнын колдан
бурдууга кийрп, оларын
ажыл-агый созуурган, лек-
ция, беседалыг кылганнар.
Районун икени эмчилери
С. О. Куулар, С. С. Ондар мал-
чынарнын бичини урутар-
лыг калдыны ишчил, амгы
дууагы чедир. Барын-
Хемчик районунун автала-
на талаанын, муракчы са-
лыгы М. С. Кужутеттин ма-
лынага аш-чепчи, ийн-
бүрү барааннары саткан.

Улукшуну түпкөлдө
ишде чуртап турар «Хемчик»,
«Барын», «Шекпээр» совхоз-
тарын малчынарнын кат-
тыжын хураалын эрттирер.
Орта чылдын баштайгы чар-
тымын түнөөдери болгаш
моон сонагыр сорулганын
чугалажып, муракчыларын
шайлан, мактаан.

Хуралга малчынар бот-
тарынын ажыл-агый, арга-
дуулаанын солукчан. Район-
уну Култура бажынарнын
болган «Хемчик», «Барын»
совхозтарын агитатор-
галаларын бот-тыжыгыр
артистери солуп программа-
лыг концертте көргүзөнер.

Х. МОНГУШ

КИЧЭЭНГЕЙ КОШКАК

«Май 1» совхозтун Бедийде
лви фермазы бо чылдын төрүр
100 мындагы оналарты 95
айныкы намгалап алган. Ил-
да хой чылдары ийн малдан
колхоз дуржумгалыг ийнжи-
лер АК Кылатки, АК Кыды-
лы, Кууларге Бичега оларте
те миндига оналарты 90—
95 ийн айныларын намгалап
алган.

Фермада ийнжилерин хал-
дырындагы чептертер бар.
Улуктун ажылдан каан акша-
шанын оналдары болгаш
иниште дайында директор-
торун адм-да, таммазы-даа
чок саанында бизнес аттар
дужуга ат салган, акша
алыр. Та канчаар саанал, че-
лери-даа, чептеп-даа бел-
дипмес. Бо дугайында калдар-
чыларда улуг хоумул бар.
Ол ышак солукчан, журвал-
дар болгаш оск-даа чыгыла
келбестөөн. Фермазы халды-
ры турар магазин бар, айна
сөөлү үде бараан айына
келбестөөн.

Салбыр эргелекчиге Алек-
сандр Кожтеген Бедий фер-
мазыга эртен чылдын сентя-
брында чораян. Оон соонда
сугар баган.

Бистин Бедийде лви фер-
мазыте кичээнге ийн салып,
ийнжилерин халдырында-
гы боттут-дууагы көргүзө-
ри күдеткен.

С. ДАЖЫРГАН
Току район.

Чагаалар парлаттынмазадаа

Бо чылдын июль токуунда
Би-Хем райондан республика-
га чага келген. Районун база
бир чаа, чурумалдыг чери
Казы-Хожте эмендик, дашта-
ны барыраан халду армы-
шөвөр 1 эвек, ботталдырып,
хирежелерин турарына чар-
ынжыны турарын автор мыда
бичээ.

Районун төр эмендөөнү
кол эменчи М. Ковалевтун ре-

ОЛ АРГАНЫ АЖЫГЛААР АРАЗЫНДА ЧАРЫШТЫГ

Россия Федерациязынын хой-инити чеменилгези
эртен чартык чылда планын фондурга немештир
40 муу амыг тонна хаан эдын алган. Ол фактын
республиканын садыг министри В. П. Шиманский
тайбырлаан. СЭТА-нын корреспондентинге оон чу-
гаалганы болза:

Этти немей бээрн кувуре
салымын, ажылдын ханым-
ылганын амдырал эргеле-
линин болгаш херектег кооп-
ерациянын дуузал ажыл-
агыйларын боттадырган.
Олар 806 муу баш хаанын
семирти азырап турар, ук ха-
ваннары чем районунун
ундээни аш-чем артын бо-
лур.

Столваалардын болгаш
чурттага бажынарнын
аш-чем артын чым ал-
ган, хааннар семирти азы-
раары ол бир ийн бдурдуге
кооперациянын бугу киржик-
челерин демик ажылдарын
негеп турар чымштыг ажыл.
Ажыл-агыйн чорударын
бо талаанын мык улуг ар-
дуурулганы менчонун садыг
организациялары республи-
када эвезтөө эск. Архангельск,
Смолевск, Новосибирск,
Омск, Волгоград, Кеков, Тула
областары, Красноярск болгаш
Красноярск крайлары, Татар-
Башкир база Умурт автоном-
ул республикаларда аш-
чем артын ажыктыг мыдыр
ажылдап турар. Ол черлерде
болган эске-даа районнар
ажылдап турар столваалар
келген кижилерге өттен хой
иын чем айлаан кылдып бээр
болдунар аргалыг болуп тур-
ар.

Хаваннарын районунда
аш-чем артыннын улук-
мууу—садыга болгаш херек-
тег кооперацияны хамал-
жып турар совхозтарын
ажылдын кол көргүзүлгенин
бирээд дээрин онзаал
демделгери курачтыг. Бисте
кеде ажыл-агыйнын эвек бо-
луп турар организациялар ол
аш-чем артын ажылдап
дээр хаан ажылдын чорудуп
турар. Олар чылдын баштайгы

чартында 956 муу тонна
аш-чем артын-биле малдын
семирти азыраан. Мича-
ман болза, ол аш-чем ар-
тын айна-ла уузугаар тур-
ган ийн. Ам ол аш-чем ар-
тыншынар хой-инити
чеменилгезинин ажылдын
шынары экижирерин арга-
зын берип турар, немеле про-
дукциянын үнер төрө-лүр.

Хаваннарын семирти азы-
раарын калбаа-биле болгаш
мергежили-биле организас-
тарын амдырал негеп ту-
рар. Ол чорук бодунун ээл-
чозине дуузал ажыл-агыйла-
рынын материал-техниктег
баазанын быжылдарын база
негеп турар. Бо уенин-биле
дериттинген болгаш органи-
зацияларын болгаш органи-
зацияларын аш-чем артын
калбары болгаш сайырап-
гайжымы ургучулувишан.

Немеле эт бээрине сонуур-
галды болуп турар улсеру
болгаш транспорт бдурдуге-
леринин, аш-чем комбайн-
тарын хундуктег кийрши-
ттер чоруду-биле ол ажылды
кудеткен турары ховар эвек.
Чижээ, Кубаньга, Уралдын
болган Сибирин чамык об-
ластарында ийнчаар кылдып ту-
рар.

Дуузал ажыл-агыйларын
хаан оолдары-биле халы-
ларында хамарышкан айты-
ларларже министр кичээнге
ил салган. Хаан оолдарын

чугле мал алыр органи-
зацияларын азырагы ийнанып
болганын практика көрөткен.
Хаваннын баш салып өстүр-
гени-даа, Киров областа кылмын
турары мышак, бот тускай-
лан чоругар болза чогуту. Бо
беш чылда Киров областа ка-
дыгында-ла 400 баш төрүр
хаан турар үш кажааны база
2200 баш хаан оолдарын ду-
руктур азырап үш кажааны
немей туткан. Ол чегерлеп
практиктыг Анхалгелде болган
Тюмень областарда, Примор-
крайда, республиканын эске-
даа чамык районнарында ба-
за бар апарган.

Хой-инити чеменилгезин
экижирер дээр, аш-чем ар-
тын-биле хаваннарын се-
мирти азыраарын болдунар
аргаан чамык салыг органи-
зациялары ам-даа ажылда-
пай турары хараалачыг-ымо
леп, В. П. Шиманский чуга-
лаан. Илангы Курган обла-
стын салымын улсерукула-
рынга министерство хой не-
гедени салган. Хаваннарын
аш-чем артын-биле семирти
азыраары эки тура-биле кыл-
дыр ажылдарын саныга
кирбейн турар дээрин ми-
нистр онзаал демделген.

Хой-инити чеменилгезин хег-
журин планнамышан, ми-
нистерство дуузал ажыл-
агыйларын болдунар арга-
ларында ийнанып турар. Сто-
ловааларга келген кижилер-
даа айна ийнанып турар.

Устуде бригадалар совхоз-
тарын ситен, саан, ситен,
кыргобон ажаалдагы кир-
жирин хундуктег, аразында со-
циалдест чарыштыг, шууду-
ту ажылдап турарлар.

К. ЭМЕР-САРЫГ.

АШПАС ХҮҮНҮГ ЧЕРДЕ

1. ЯКУТИЯ БЫРАК БЕ?

Бир аёс төвө азы иви-му-нун алгач чоруну болса, Яку-ттар ирак. Реактивтик само-летка олтурушар улар болса, Якутия чок.

Якутия элдинг чурт кы-жып ай-ай-биле парангы-лааш, а тайын ай-ай-биле хуп ашпастаа туруп бээр, иччиган иччиган боор, якут чокуу сеткил ак, сагымы ажык. Сонгу черини агар-бойдуу калдык-пирания дээр-ини бүтүдө билер чери мен-геле лон чылар, ол хун чы-рымдалан аёс, харып якут чокуун экиг чүрөөлөп эриг чылар жеке терде чымыг чок. Чымы Якутиянын черини иркен чүзүп-бааыи чечек шын алган чыдар дээр аяк-агары арыг. Якутиянын узун пазылы таварыла аёс, олар Совет Эпидемио-ло таланы-биле пий тутуар черде туруп турарлар. Яку-тарын бир тутуар чогуура-лы ол, оон сонлаа-алмаз.

Якутия — бурунгу чурт. Якуттар боттарып саахар даяла Илчиган Якут ыла-га Сага АССР деп бижип, еске тылгаа. Якут АССР дээр Якут дүгүр боттөйе хамаарып болса-аа, саха-ларын колчан туттап чо-воандалан оол малгай аароо-уугу, иччигалаа черде биж-лептир. Чалын састынип дээр насаалдан төлө бээр, утканы илереп кээр.

Мону балыкчы-биле мындай чалырылгалаа кил-ерип барып:

Бистин театрыи көз ре-жиссеры Сийи-оол Оюн биле ол чүрөттүгү Ойонан Тутар-Ступа Якутияга мейл бий ай-мунан төлө бөгөп үлүс тү-лө.

2. ЭНДУИНАСТ

Якутиянын байлаа түлө алмаз аёс. Шах-шагы-биле үжүп келарынга, арга-арыг төлөс. Бисте мыккан, тит, шиян колдаан. Понч чок. Ил-чигалаа олоо чолуу чоон, туп аёс. Чүгө дээрге бий метр тире тамыла-де монте деп чөр чылар болгай, ил-чиган мунтар узан шыла-ас. Сонгу түкчө чооншулап туурум, мунтар узам тара-мыккан, чолыйи бар чылар, оон батул туура эгээр.

Сонгу мөшкүл кемпери долу сүлгүт, тый дани чок. Халдеп сүлгүт, үлгү-лаа бижил-лаа. Күн, билим дугайы шыткан терээ чок. Якут аныктар пт-чү аныкты сезовун четти-рейи мапан турар.

Якутиянын Ленна району-ну таву Ноорбанын чогуура-ларын даямалар чалар че-реп—Ноорбанын чүрөтүнө иши театры. Ноорбанын чүр-өтүнчүлө музейи.

Районга чүр-шылчыла-мү-нөйи тургузун ачыры амыр аёс херен. Ону түлө Косо-вопа Димитриевич Мукки кы-лаш шыдаан. Косовопа Димитриевичини лаштынгай

бар. Аааа калдык-лаа музей аааргаар ийик. Ол районуун лаваскэриде монте деп чер-де тамылган бүдүн мамонт баяы мыда кагалаттынни чылар. Күзүн сүргүн үезинде ускулеки тура мыйыстары мээрны берген өлгөн ийи бууриун баштарын ол көсөр калдырар деген каан. То-роон боюдустун кайгамчык тураскалы оо! Оон дугайы-ла чүдүлөрүн чүрүгарын лаштын журналларга бөзип бижиктиркен, үзүлгүдөөс.

Баз бир солун экспонат болса, якуттарын тываларга Самбанын мыккан маалыры Манчарын тураскалы бо-лур. Василь Манчара 1805 чылда төртүттүгөн. Эш-өөрү баштан алган, ол ларлачтар-га удуз демисекин чо-роан. Оон ырмазын смгар дээр бийар Манчарын На-вильиниин калды ажалга албааттып калды ажалга албаат кайлар. Иччигалаа маалдыр демисекин узамты-лан турган. Василь Манча-рын чүрүгүн кырында оон херек чүрүгүн тураскалы болган хыдын херидириг кэ-лэди чүрүгүсүн. Оон маалы музейде бар. Василь Ман-чарын бажынаа соогуу хөрүрдүн тыпкан, оон ар-миянын бажынаа дүрү-хөрүр алдырар антропометр ака-дем Герасимовтун гыи-биле түзүп шыгап. Ону ам хузер-биле шуткаан, музейде деген каан. Бо бүтүгү кө-рөгөн, а алаан-маалыраын чүрүгү алаптык музейде азылган, Самбанын чымыг тураскалалы кылып каан болса деп иши күлөп киж-и.

көөрге, бүтү-ле сонгу түк кил-шери деп, ак шырайыг, ийик ортузу төлө берген па-зылы-лаа болса, бажынын дугу ас кара көсөр, орлан нарктарым. Дээр артемин Ленинградка чедип алган, чу-гаамы кончуг чарт.

Ноорбанын музейини тө-гүзү ийи-чангыс экспонаттар-дан өгөлөөн. Оларын баштап К. Д. Уткин райкүсөмүнү култура килданыи эргелек-чип турган. Бажыныга чымыг эгелээ. Ур-лаа бол-баалаа экспонаттар көвүдөс, оон чога баралгалып, музей азылган чайгаар-ла пегетти-нип келген.

Илайк музей 1977 чылда азылтылган. Ол 1977 чылда Якутиянын чүр-шылчылаа музейинин филмалы апарган. Оон үзүлгөкчиги К. Уткин директору болу берген. Ноор-банын музейи 5 өрөөлди эри-би бажылаа турар.

Шынай-ла Ноорбанын музей-ин районуун ажалыч чоно-ла, анык өскөнни револю-сучу лайыкы болган күш-ажалыч чалычларга киж-илер херекке бараан бооп турар. Музейде ас журналды «Найралдын оруу», «Дайы-нын кырыкчилери», «Якут үзүстүн аас чогаалы» болган өскө-лаа төмөлдөгү үзүлгү артырар турар. Плай бау-гаар музейи чылда 15 муң киж-и коор укуртуг. Бо чымы 175 лекция база домчутту-ган. Бо бүтү херекти К. Д. Уткин музейин кара чангыс аныкчалык-биле айыл-ла четтирип кылып турар.

Ноорбанын музейде кай-гамчык солун экспонаттар

пий сагыш-сеткилик доклады деп келер.

Якут астууастык күлөп дери-ле хей. Ол музейге со-вет удустарын найралды көргүсөн өрөөлү база де-ривр болуп турар. Аааа дег-гүн кылдыр якут чогаалы-ларын тыва дыл кырылга үгөп номорун чорудуп бээр деп аааааа бис. Оон-биле ка-ны Косовопа Димитриевич Уткиннин үлгөрүн аээрор кижилер биске база тыптыр дээрине адегар апаар.

К. КУДАЖЫ

ЧУРУКТАРДА: К. Д. Уткин (он таланын) музейде келген аалчылар-биле; уску-леки турган өлгөн буур-ларын баштары.

Чуруктарда: К. Д. Уткин (он таланын) музейде келген аалчылар-биле; ускулеки турган өлгөн буурларын баштары.

Аяк шайны Артан ора...

Шүлүк кыдыраажындан

Д. СОДНОМДОРЖ

ТАЙБЫҢГА БЫНАК БИС

Аамс күзөл өргөм-вогга, Ажыл-ишке, иччигалаа-даа Эрге пашаан тайбыңга Эми эрттир ипан бис, Авам, ачам, Амыларым, угбаларым, Бады бижыг тайбын херээ Магалылап камгалалып, Көң дээр аас турса, Көгө-буга ужул чорса, Ажы-толун чыргалы ол, Амыр тайбын чуртталга ол, Авам, ачам.

Амыларым, угбаларым, Шегелдиг тайбын дээр, Не-чүртү бижыгалаа, Кымы чораша эртем чедип Кыдыр ажыа өкөө турла, Уругларым аёс соруу — Улуг ишке чедери ол, Авам, ачам, Амыларым, угбаларым, Чаштарымыс кижик-чолу Чаагай тайбын херээп дет-кпна!

Моол дылдан Г. Санжаа огулдуруп.

Х О Й Ж У К Ы С

Дага дег ай сымда хонга... Далай онуг дээрде сымдык Шинжон чокка шакчы каап-тып Шинедирип, чыйан турган, Шыныг, арыг агаар тылган Шыргай арга шамыналган, Элик мнаар огураарга, Эжым ишти чалдылган, Блым-чымым ойбуналгай, Блым чыткен белик дагалар, Хамы бойдуе шыншым — улаан, Харым түлө ладарчы ише—

Х. СЕРЭЭ

А. ГЛЕБОВ

Э З И М Г Е

(Новелла)

Эжым ишти денертен карынгылаан. Соок хат хадаан, чаёс дымарды берген. Оон чөртү дымдык-дыкыза, борбак ака-ак догууртуктайнып күшкүлөөн. Демир-хуундугларын дээр-хуунуг, көрөкчаларын көрөкчалыг беш өл сөй-бөтөр шиве алаанга чалгактаным турганнар. Бат шивини салам будуктарын эгиндеер сакларга, оолдарын хейлен-нерин дамы сугдар чок мөшөн, эг-бөжин эңгилей тур-ган. Оолдар бот-ботарыга дээртир тырып тургулапканнар, мындай чылды...

Оон булуттар кулбурап арте берген, будуктар араанын кеминг шааражын өттүр хүнүгү берди шалыштыр дээр келген. Оолдарын үлүү ол бичин хүнүрөкчиги чаксаан жезиер туруп алган. Чоонган деп, өскөлдөр база өлө дымаржааннар.

— Хайт, ийай баргылаар!— деп, улуг оол чачнаан.

— Чүгө?— деп, оолдарын бирөөн айтырган.

— Чүгө дээрге... Чүгө дээрге мында турар чер өзгөн-тир.

— Амыр-дыр сен, чаксаан дөгөлөнер деп зе— деп, өске бий оол хоралдакан чугаалаан.

Улуг оол аааа харылааан.

— Хун дээрге шүштү кижилерге-де болгай— деп, эң би-чин оол чугаалаан.

Иччиган оолдар сымарлаштыр сымый тургулапкан. «Литературная Россия» солдунан.

ӨННУКТЕРНИН БЕЛЭЭ

Совет Эпидемиоде болууну ажалларын дегелде э ийи-бир-де дугаар көргүзүп кел-ген италян скульптор Энилио Греко алган тей ажалларын Күрүне Армитажыга турас-каал кылдыр берген. Ол ажал-ларын дегелде тейи ажалы Армитажга тураскаал кылдыр берген.

Энилио Греко амгы үезин шымак скульпторларын салынга каттыгар талантыг каянакчы. Иччиган оон ажалларын дегелде э ийи-бир-де дугаар көргүзүп кел-ген италян скульптор Энилио Греко алган тей ажалларын Күрүне Армитажыга турас-каал кылдыр берген. Ол ажал-ларын дегелде тейи ажалы Армитажга тураскаал кылдыр берген.

Армитаж өске чурттарын музейлери-биле бижыг харыл-даалыг, ылангыч итали уоп-чүдүлүн шыгжамырларын дег-гөн музей-биле харылдаамы улуг. Бо чымын Армитажын ажалыкчалары Флоренцияда Уффици галерея-биле хуржу-гага ат салганнар.

Н. НИКОЛАЕВ

МЕНГИЛЕРДЕ СУУРГАЛАР

Кавказ сынынын муруну мөөстерине, далай денелерин 2200 метр беликке свая суур Ушугулин Грузиянын Эртемио адале-мизиянын хайгааралык музей чери кылдыр чар-лаан. Монге харлар кызы-гаары бо чегре реставра-торлар ботаан ректорини арктиктуларынни товар дээр тулугулар ансамблин катап чаарты тургускан.

Ол чегре 800-1000 чылар ичинде туруп келген бейкер лаш суургалар аалчыларын утуу алыр. Оларын бирөөнүн-не бе-дия бей-алы калт ба-жын хере. Чеди дуг-уанымг ансамблыда Уш-угулинни бүргөн бедияни хурөөр чараш, хаваларга улуг чаагай чараш тур-гуп, унеий лаштар-биле калстан тургал, демисеки хептеп кылган ботган

тургулери бар.

Ат-суураа ашпаан мас-терлерини кылган ол тур-аскааларынны амгы үезе байдалы чедер шору. Уе оларга ийи-ла багай сал-дар чедирип шылааан. Иччигалаа уе сваннар-дын амдыралына чаа чүдүлөрүн ажалкен. Эрип Ушугулинни чаныла чаа суур туттуган. Мал-ажыл-агылбыл сөвкөс өг-бүдө бурузугун тоду-тогаа чуртталганын халдырар ту-лар. Совет эрге-чагыга мурунунда мааза бижик бил-лер чангыс-ла кижип тур-ган, ам өг-бүдө бурузунде ишломтуг специалист бар. Белки арга ол суура му-зыка школаан база ажит-тыгган. Лаштын ажалек-чилерин Ушугулин кам-галап турган свая суурга-лар кырында теледидео лапчылар антенналарын тургускан.

Бурун Ушугулин биле чаа

ДООЗУКЧУЛАР В А Л Ы З Ы

Соуз К. ЧЕРНИК-ООДДУУ. Алагура С. БАЗЫР-ООДДУУ.

Чүрүгалаамы эи-ше солун үези — Сургулаа чоран чымырымыс дүдөл. Башкыларын чыгыг соуу аалымыс, База натап байырымыс чедирээл.

Кожума: Доозукчулар пайрында келдиис, Догаалар кор, оинук, хоглуру, Хончүвүсө арай биче мунса-тыр, Иччигалаа айттынар ой ам келген, Брак суураа ажал-үзүе монан тур.

Кожума: Чүлүг чалмы сорук, кужүвө вемен, Пе-чүртия бараан боуду, оинуктер, Иштүтүга кашпактанган байрал Чүктер санай чорра-даа-ла уттуммас.

Кожума: М. Нурсат тургускан.

Чүлүг чалмы сорук, кужүвө вемен, Пе-чүртия бараан боуду, оинуктер, Иштүтүга кашпактанган байрал Чүктер санай чорра-даа-ла уттуммас.

Кожума: М. Нурсат тургускан.

Сонуургалтарга

Соолу үезе специали-тер, айт спортуна хан-ымкылыгылар айттарын чүзүп бир-де онзагай бу-луртун күшү турар апар-ганаар. Айт-спорт клубуна ча чангыс уксаанын мал-ла-ры бар экине, ишын бол-галда оларын чүзүлөөр база-ла төмөйлөккө бо-луп болгай. Айттар болу-п-биле турла, мунучулар боттарынын айттарын ил-ды-ла чүгөп тып ап шы-тавас. Магмылааларга чан-гыс аай онуг айттар көөргө шылаачы. Бо бугу эстетиктик сонугтал өскө-лөргө дөмей аёс чүзү-нүг аки айттарын, аяк-шыннарга салар өтөтөнү чалырынга база чедирген.

Чылды өстүрерини та-ламы-биле институт айттар чүзүлүүн тыптарынын кол-кол чүзүлөрүн тола-п

сайлап, Эртемденеө айт-тарын салгаанын ои-он муң тускай картчакларын өскөнн көргөн. Алдынгал мезелерини электронут саналага техниказынын ку-лазы-биле шылчылаан, «Чү-зүлүүн салгап замчыры-нын формулазы» тыл-чыл-ган. Ону бени болташ аскырып ичкин алырынга ажылдап турла, кулууну баш бурунгаар «чагыттын-ган» чүзүлүүг болуртун че-ди ап болуур.

— Малын чүзүлүү оон төрүттүрерини мурунунда-ла билеп алырынга өрө-нип тур бис, түнөкчөлөр багай аёс— деп, Ю. Бар-мынцев чүзүлүүг доосту.

А. ТРОФИМОВ, СЭТА-нын көрө.

Рязань.

ДООЗУКЧУЛАР К Р О С С В О Р Д

1. Суу ажылынын мергежян. 4. Мал-тедү. 9. Токуда дөл. 10. Бортук кижип. 12. Аякка хамаарылаамы ажалде. 16. С. Сурун-өөлдүк шүлүү. 18. Тажик чөгөлчү. 19. Ожк кезээ. 20. Облест төвү. 21. Тыва байрамга. 24. Араатан ая. 26. Бичин өкө. 27. Аарыга удуз кемел алыр. 32. Баш кезээ. 33. Шаар мал. 34. Бода мал. 35. Стол өмү. 36. Күш.

2. Шаар мал. 3. Иви аймаа. 5. Тымыш. 6. Базаа ли-тератураны классыга. 7. Тыва дөгүм херексели. 8. Чаан кичи. 11. Сүтөн кылган чем. 13. Кезээ монгеде аркан ис. 14. Тывада тулушукун шөдү. 15. Сеткилди найракан. 17. Насекон аймаа. 22. Малчын. 23. Бичин хем. 24. Ту-луштурар чүдү. 28. Улуг өргөн. 29. Дөткөмчө. 30. Чөп, суг амтыны. 31. Ыш аяк.

3. Шаар мал. 3. Иви аймаа. 5. Тымыш. 6. Базаа ли-тератураны классыга. 7. Тыва дөгүм херексели. 8. Чаан кичи. 11. Сүтөн кылган чем. 13. Кезээ монгеде аркан ис. 14. Тывада тулушукун шөдү. 15. Сеткилди найракан. 17. Насекон аймаа. 22. Малчын. 23. Бичин хем. 24. Ту-луштурар чүдү. 28. Улуг өргөн. 29. Дөткөмчө. 30. Чөп, суг амтыны. 31. Ыш аяк.

4. Шаар мал. 3. Иви аймаа. 5. Тымыш. 6. Базаа ли-тератураны классыга. 7. Тыва дөгүм херексели. 8. Чаан кичи. 11. Сүтөн кылган чем. 13. Кезээ монгеде аркан ис. 14. Тывада тулушукун шөдү. 15. Сеткилди найракан. 17. Насекон аймаа. 22. Малчын. 23. Бичин хем. 24. Ту-луштурар чүдү. 28. Улуг өргөн. 29. Дөткөмчө. 30. Чөп, суг амтыны. 31. Ыш аяк.

5. Шаар мал. 3. Иви аймаа. 5. Тымыш. 6. Базаа ли-тератураны классыга. 7. Тыва дөгүм херексели. 8. Чаан кичи. 11. Сүтөн кылган чем. 13. Кезээ монгеде аркан ис. 14. Тывада тулушукун шөдү. 15. Сеткилди найракан. 17. Насекон аймаа. 22. Малчын. 23. Бичин хем. 24. Ту-луштурар чүдү. 28. Улуг өргөн. 29. Дөткөмчө. 30. Чөп, суг амтыны. 31. Ыш аяк.

6. Шаар мал. 3. Иви аймаа. 5. Тымыш. 6. Базаа ли-тератураны классыга. 7. Тыва дөгүм херексели. 8. Чаан кичи. 11. Сүтөн кылган чем. 13. Кезээ монгеде аркан ис. 14. Тывада тулушукун шөдү. 15. Сеткилди найракан. 17. Насекон аймаа. 22. Малчын. 23. Бичин хем. 24. Ту-луштурар чүдү. 28. Улуг өргөн. 29. Дөткөмчө. 30. Чөп, суг амтыны. 31. Ыш аяк.

7. Шаар мал. 3. Иви аймаа. 5. Тымыш. 6. Базаа ли-тератураны классыга. 7. Тыва дөгүм херексели. 8. Чаан кичи. 11. Сүтөн кылган чем. 13. Кезээ монгеде аркан ис. 14. Тывада тулушукун шөдү. 15. Сеткилди найракан. 17. Насекон аймаа. 22. Малчын. 23. Бичин хем. 24. Ту-луштурар чүдү. 28. Улуг өргөн. 29. Дөткөмчө. 30. Чөп, суг амтыны. 31. Ыш аяк.

8. Шаар мал. 3. Иви аймаа. 5. Тымыш. 6. Базаа ли-тератураны классыга. 7. Тыва дөгүм херексели. 8. Чаан кичи. 11. Сүтөн кылган чем. 13. Кезээ монгеде аркан ис. 14. Тывада тулушукун шөдү. 15. Сеткилди найракан. 17. Насекон аймаа. 22. Малчын. 23. Бичин хем. 24. Ту-луштурар чүдү. 28. Улуг өргөн. 29. Дөткөмчө. 30. Чөп, суг амтыны. 31. Ыш аяк.

9. Шаар мал. 3. Иви аймаа. 5. Тымыш. 6. Базаа ли-тератураны классыга. 7. Тыва дөгүм херексели. 8. Чаан кичи. 11. Сүтөн кылган чем. 13. Кезээ монгеде аркан ис. 14. Тывада тулушукун шөдү. 15. Сеткилди найракан. 17. Насекон аймаа. 22. Малчын. 23. Бичин хем. 24. Ту-луштурар чүдү. 28. Улуг өргөн. 29. Дөткөмчө. 30. Чөп, суг амтыны. 31. Ыш аяк.

10. Шаар мал. 3. Иви аймаа. 5. Тымыш. 6. Базаа ли-тератураны классыга. 7. Тыва дөгүм херексели. 8. Чаан кичи. 11. Сүтөн кылган чем. 13. Кезээ монгеде аркан ис. 14. Тывада тулушукун шөдү. 15. Сеткилди найракан. 17. Насекон аймаа. 22. Малчын. 23. Бичин хем. 24. Ту-луштурар чүдү. 28. Улуг өргөн. 29. Дөткөмчө. 30. Чөп, суг амтыны. 31. Ыш аяк.

11. Шаар мал. 3. Иви аймаа. 5. Тымыш. 6. Базаа ли-тератураны классыга. 7. Тыва дөгүм херексели. 8. Чаан кичи. 11. Сүтөн кылган чем. 13. Кезээ монгеде аркан ис. 14. Тывада тулушукун шөдү. 15. Сеткилди найракан. 17. Насекон аймаа. 22. Малчын. 23. Бичин хем. 24. Ту-луштурар чүдү. 28. Улуг өргөн. 29. Дөткөмчө. 30. Чөп, суг амтыны. 31. Ыш аяк.

12. Шаар мал. 3. Иви аймаа. 5. Тымыш. 6. Базаа ли-тератураны классыга. 7. Тыва дөгүм херексели. 8. Чаан кичи. 11. Сүтөн кылган чем. 13. Кезээ монгеде аркан ис. 14. Тывада тулушукун шөдү. 15. Сеткилди найракан. 17. Насекон аймаа. 22. Малчын. 23. Бичин хем. 24. Ту-луштурар чүдү. 28. Улуг өргөн. 29. Дөткөмчө. 30. Чөп, суг амтыны. 31. Ыш аяк.

13. Шаар мал. 3. Иви аймаа. 5. Тымыш. 6. Базаа ли-тератураны классыга. 7. Тыва дөгүм херексели. 8. Чаан кичи. 11. Сүтөн кылган чем. 13. Кезээ монгеде аркан ис. 14. Тывада тулушукун шөдү. 15. Сеткилди найракан. 17. Насекон аймаа. 22. Малчын. 23. Бичин хем. 24. Ту-луштурар чүдү. 28. Улуг өргөн. 29. Дөткөмчө. 30. Чөп, суг амтыны. 31. Ыш аяк.

14. Шаар мал. 3. Иви аймаа. 5. Тымыш. 6. Базаа ли-тератураны классыга. 7. Тыва дөгүм херексели. 8. Чаан кичи. 11. Сүтөн кылган чем. 13. Кезээ монгеде аркан ис. 14. Тывада тулушукун шөдү. 15. Сеткилди найракан. 17. Насекон аймаа. 22. Малчын. 23. Бичин хем. 24. Ту-луштурар чүдү. 28. Улуг өргөн. 29. Дөткөмчө. 30. Чөп, суг амтыны. 31. Ыш аяк.

15. Шаар мал. 3. Иви аймаа. 5. Тымыш. 6. Базаа ли-тератураны классыга. 7. Тыва дөгүм херексели. 8. Чаан кичи. 11. Сүтөн кылган чем. 13. Кезээ монгеде аркан ис. 14. Тывада тулушукун шөдү. 15. Сеткилди найракан. 17. Насекон аймаа. 22. Малчын. 23. Бичин хем. 24. Ту-луштурар чүдү. 28. Улуг өргөн. 29. Дөткөмчө. 30. Чөп, суг амтыны. 31. Ыш аяк.

16. Шаар мал. 3. Иви аймаа. 5. Тымыш. 6. Базаа ли-тератураны классыга. 7. Тыва дөгүм херексели. 8. Чаан кичи. 11. Сүтөн кылган чем. 13. Кезээ монгеде аркан ис. 14. Тывада тулушукун шөдү. 15. Сеткилди найракан. 17. Насекон аймаа. 22. Малчын. 23. Бичин хем. 24. Ту-луштурар чүдү. 28. Улуг өргөн. 29. Дөткөмчө. 30. Чөп, суг амтыны. 31. Ыш аяк.

17. Шаар мал. 3. Иви аймаа. 5. Тымыш. 6. Базаа ли-тератураны классыга. 7. Тыва дөгүм херексели. 8. Чаан кичи. 11. Сүтөн кылган чем. 13. Кезээ монгеде аркан ис. 14. Тывада тулушукун шөдү. 15. Сеткилди найракан. 17. Насекон аймаа. 22. Малчын. 23. Бичин хем. 24. Ту-луштурар чүдү. 28. Улуг өргөн. 29. Дөткөмчө. 30. Чөп, суг амтыны. 31. Ыш аяк.

18. Шаар мал. 3. Иви